

درآمدی بر شناخت کتاب مقدس

عبدالرحیم سلیمانی اردستانی

کتاب مقدس عنوان مجموعه‌ای از نوشته‌های کوچک و بزرگ است که مسیحیان همه آنها را و یهودیان بخشی از آنها را کتاب آسمانی خود می‌دانند. عنوان معرّف این کتاب در زبان انگلیسی و بیشتر زبانهای اروپایی Bible و یا هم خانواده آن است که از کلمه یونانی Biblia، به معنای «کتابها»، گرفته شده است. عنوان دیگر این کتاب در این زبانها Scripture است که ریشه لاتینی دارد و به معنای «نوشته» است.

در زبانهای فارسی و عربی عنوان عهدین نیز برای این کتاب به کار می‌رود. این عنوان به این اعتقاد مسیحیان اشاره دارد که خدا دو عهد و پیمان (Testament) با انسان بسته است: یکی «عهد قدیم» (Old Testament)، که در آن خدا از انسان پیمان گرفته است که بر شریعت الهی گردن نهد و آن را انجام دهد. این عهد و پیمان، که نماد آن ختنه کردن است، ابتدا با حضرت ابراهیم (ع) بسته شده و سپس در زمان حضرت موسی (ع) تجدید و تحکیم شده است. با ظهور حضرت عیسی (ع) دوران این عهد و پیمان پایان یافته و خدا عهد دیگری با انسان بسته است. این «عهد جدید» (New Testament) پیمان بر سر محبت خدا و عیسی مسیح است. بنابراین مسیحیان به دو دوره و عصر قائلند: یکی دوره «عهد قدیم» و دیگری دوره «عهد جدید». آنها متناظر با این تقسیم، کتابهای مربوط به دوره اول را عهد قدیم و کتابهای مربوط به دوره دوم را عهد جدید می‌خوانند و هر دو قسمت را

مقدس و معتبر می‌شمارند^۱. اما یهودیان معتقدند که خدا تنها یک پیمان با انسان بسته و آن همان پیمان «شریعت» است. بر این اساس آنها تنها بخش عهد قدیم را، که «عهد» می‌نامند، قبول دارند.

الف) عهد قدیم

عهد قدیم، که تنها بخش مورد اعتقاد یهودیان و قسمتی از کتاب مسیحیان است، حدود سه چهارم کتاب مقدس را در بر می‌گیرد. این مجموعه، که گفته می‌شود در طی قرن‌ها و به دست نویسندگان مختلف نگاشته شده، در برگیرنده مطالب متنوعی از قبیل تاریخ، شریعت، حکمت، مناجات، شعر و پیشگویی است. بیشتر کتابهای این بخش به زبان عبری و اندکی از آن به زبان کلدانی نوشته شده است^۲. این مجموعه مشتمل بر ۳۹ کتاب است (البته، همان طور که بیان خواهد شد، به اعتقاد دو فرقه مسیحی کاتولیک و ارتدکس، عهد قدیم مشتمل بر ۴۶ کتاب است).

تقسیم‌بندی عهد قدیم

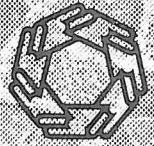
این مجموعه را، با توجه به موضوع کتابهای مختلف آن، به چند صورت می‌توان تقسیم کرد.

یهودیان عهد قدیم را به سه بخش تقسیم می‌کنند:

۱. تورات؛
۲. نبییم یا انبیا؛
۳. کتوبیم یا مکتوبات.

تورات، که کلمه‌ای عبری و به معنای قانون است، نام اولین قسمت عهد قدیم است که به عقیده اکثر یهودیان و مسیحیان سنت‌گرا به حضرت موسی وحی شده و به دست او نوشته شده است (برخی از دانشمندان قدیم و جدید یهودی و مسیحی، مانند ابن عزرا و اسپینوزا، از درون خود تورات ادله زیادی آورده‌اند که این کتاب باید چند قرن پس از

۱. مسیحیان با اینکه زمان عهد قدیم و شریعت را با آمدن مسیح پایان یافته می‌دانند، ولی کتاب عهد قدیم را معتبر و مقدس می‌شمارند و از نکات دیگری که در این کتاب آمده استفاده می‌کنند. در حقیقت، برخورد مسیحیان با احکام موجود در عهد قدیم، مانند برخوردی است که در اسلام با احکام نسخ شده می‌شود.
۲. دو زبان عبری و کلدانی از زبانهای سامی و هم‌خانواده با عربی‌اند.

حضرت موسی و به دست فرد دیگری نگاشته شده باشد).^۱ این بخش مشتمل بر پنج سفر است که عبارتند از:

۱. سفر پیدایش؛
۲. سفر خروج؛
۳. سفر لاویان؛
۴. سفر اعداد؛
۵. سفر تثنیه.

در بخش انبیا کتابهای انبیای بنی اسرائیل گرد آمده است. کتاب یوشع، داوران، کتاب اول و دوم سموئیل، کتاب اول و دوم پادشاهان، اِشعیا، ارمیا، حزقیال و دوازده کتاب کوچک، که به خاطر حجم کم، کتب انبیای کوچک خوانده می‌شوند، یعنی هوشع، یوئیل، عاموس، عوبدیا، یونس، میکاه، ناحوم، حَبَقُّوق، صَفِنیا، حَجّی، زکریا و ملاکی، از کتابهای این بخش‌اند. بخش مکتوبات، کتابهای اول و دوم تواریخ ایام، کتابهای عزرا، نَحْمَنیا، استر، روت، مزامیر، امثال سلیمان، ایوب، مراثی ارمیا، جامعه، غزل غزلهای سلیمان و دانیال را شامل می‌شود.

از جنبه‌ای دیگر نیز این مجموعه به سه بخش تقسیم می‌شود:

۱. تاریخ؛
۲. حکمت، مناجات و شعر؛
۳. پیشگوییهای انبیا.

بخش اول، که مشتمل بر هفده کتاب و شامل تورات تا کتاب اِستر است، از خلقت جهان و انسان آغاز می‌شود و تاریخ بنی اسرائیل را تا حدود قرن پنجم قبل از میلاد ادامه می‌دهد. هرچند در این بخش مطالب متنوعی از قبیل شریعت و اخلاق هم وجود دارد، اما از آنجا که بخش عمده آن تاریخ است، آن را بخش تاریخی نامیده‌اند.

بخش دوم، پنج کتاب ایوب، مزامیر، امثال سلیمان، جامعه سلیمان و غزل غزلهای سلیمان را در برمی‌گیرد. این مجموعه مشتمل بر کلمات حکیمانه، مناجات‌ها و اشعار و سروده‌هایی است که گاهی شاد و گاهی غمناکند؛ گاهی از روی شور و اشتیاق و گاهی با دلسردی و از روی بدبینی گفته شده‌اند.

۱. ر.ک: بخش هشتم کتاب *THE CHIEF WORKS OF BENEDICT DE SPINOZA*. ترجمه این بخش در شماره اول فصل نامه هفت آسمان چاپ شده است.

بخش سوم شامل هفده کتاب است و از کتاب اِشعیا تا ملاکی را در بردارد. در این قسمت انبیای بنی اسرائیل قوم خود را هشدار داده، از گناهان بر حذر داشته و آینده اسفناک یا خوشایند آنها را پیشگویی کرده‌اند.

نگاهی به محتوای کتابهای عهد قدیم

گفتیم که عهد قدیم شامل ۳۹ کتاب کوچک و بزرگ است. اینک به مطالب و محتوای هر یک از آنها اشاره می‌کنیم:

۱. سفر پیدایش

در این کتاب از چگونگی خلقت جهان و انسان صحبت شده است. خدا انسان را پس از خلقت در محیطی زیبا و آرام و پر از نعمت قرار می‌دهد. انسان گناه می‌کند و از آن دنیای آرمانی رانده و به زمین آورده می‌شود. این آغاز تاریخ بشر بر روی زمین است که با اولین بشر یعنی آدم و همسر او حوا شروع می‌شود. ماجراهای فرزندان آدم تا حضرت نوح و سپس تا حضرت ابراهیم و فرزندان او و حضرت یعقوب و یوسف و مهاجرت فرزندان یعقوب (بنی اسرائیل) به مصر و استقرار در آن مکان، به صورت پیوسته و داستان‌وار در سفر پیدایش آمده است. داستان این کتاب با مرگ یوسف در مصر خاتمه می‌یابد.

۲. سفر خروج

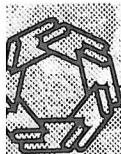
این کتاب دنباله ماجراهای بنی اسرائیل را بیان می‌کند. بین پایان سفر پیدایش و آغاز سفر خروج چند سده فاصله است. ماجرا در این سفر از آنجا آغاز شده است که نظام حکومتی مصر عوض شده و حکومت جدید، بنی اسرائیل را تحت فشار و شکنجه قرار داده است. موسی (ع) ظهور می‌کند و بنی اسرائیل را نجات می‌دهد. بنی اسرائیل در اثر گناه و نافرمانی به مدت چهل سال در بیابان سرگردان می‌شوند. در این مدت حضرت موسی احکامی را برای قوم خود می‌آورد. ده فرمان^۱ در این مقطع آمده است.

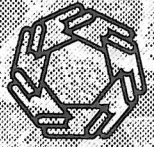
۳. سفر لاویان

این کتاب نام خود را از یکی از اسباط بنی اسرائیل، یعنی سبط^۲ لاوی، گرفته است.

۱. به گفته عهد قدیم، خدا ده فرمان مهم را به حضرت موسی وحی کرده است تا وی آنها را به بنی اسرائیل ابلاغ کند. این دستورات که مشتمل بر اصول اعتقادی، احکام فقهی و امور اخلاقی است، در سفر خروج (باب بیستم) و سفر تثنیه (باب پنجم) به طور کامل آمده است.

۲. سبط که جمع آن اسباط است، به معنای فرزندان و نواده است. در بنی اسرائیل دوازده طایفه وجود داشت، که هر یک به یکی از فرزندان یا نوادگان حضرت یعقوب منسوب بودند. از دوازده پسر حضرت یعقوب، فرزندان لاوی وظیفه کهنانت قوم را بر عهده داشتند و در میان قوم بنی اسرائیل پراکنده بودند. گرچه اسباط بنی اسرائیل، همانند تعداد فرزندان یعقوب

کاهنان بنی اسرائیل همه از این سبط بودند و چون این کتاب بیشتر درباره احکام کهنانت و وظایف کاهنان سخن گفته، به این نام نامیده شده است. احکام دیگری از قبیل احکام خوردنیهای پاک و ناپاک و حلال و حرام و نیز احکام روز سبت (شنبه) در این کتاب آمده است.

□ ۴. سفر اعداد

این کتاب ماجراهای قوم را در دوره سرگردانی در بیابان بیان می‌کند. قوم پس از اینکه از ساکنان سرزمین موعود می‌ترسند و از جنگ سر باز می‌زنند، سرگردان و آواره می‌شوند. این کتاب آمار دقیقی از تعداد جمعیت اسباط بنی اسرائیل ارائه می‌دهد. همچنین در آن، احکام و دستورات فقهی متعددی آمده است.

□ ۵. سفر تثئیه

کلمه تثئیه به معنای تکرار است. از این رو این کتاب به این نام خوانده شده است که احکام و دستورات کتابهای دیگر دوباره در آن تکرار شده‌اند. ماجرای این کتاب از پایان دوره سرگردانی و زمانی که بنی اسرائیل کنار رود اردن و مرز سرزمین موعود رسیده‌اند، آغاز می‌شود. در این مکان است که حضرت موسی (ع) احکام را برای قوم یادآوری و جانشین خود را تعیین می‌کند. در پایان این کتاب، وفات حضرت موسی و عزاداری بنی اسرائیل برای او آمده است.

□ ۶. صحیفه یوشع

یوشع جانشین حضرت موسی است و، به گفته تورات، حضرت موسی او را انتخاب کرد و به مردم دستور داد برای ورود به سرزمین موعود او را اطاعت کنند. این کتاب جنگهای بنی اسرائیل با کنعانیان و فتح و پیروزی بنی اسرائیل و تقسیم زمین بین اسباط بنی اسرائیل را بیان می‌کند. در این کتاب حضرت یوشع بنی اسرائیل را به اطاعت از خدا و فرمانهای او فرا می‌خواند.

□ ۷. سفر داوران

پس از حضرت یوشع یک دوره ۳۵۰ ساله بر بنی اسرائیل گذشته است که به دوره داوران (یا قضات) معروف است. بنی اسرائیل در این دوره دست از خدا برمی‌دارند و به گناه روی می‌آورند. اسباط با همدیگر نزاع می‌کنند و از دشمنان غافل می‌شوند. افراد قوم

گاهی مورد تاخت و تاز دشمنان قرار می‌گیرند و چون به درگاه خدا روی می‌آورند، خدا داورانی را برای آنها می‌فرستد. ماجراهای این دوره و نیز داستان دوازده داور، که خدا برای بنی اسرائیل فرستاده، در این کتاب آمده است.

۸ کتاب روت

روت نام زنی از جددهای حضرت داود است. او در دوره داوران از سرزمین موآب وارد بنی اسرائیل می‌شود. سرگذشت او را کتاب کوچک روت بیان می‌کند.

۹ کتاب اول سموئیل

سموئیل نبی، آخرین داور بنی اسرائیل است. در این زمان بنی اسرائیل از سموئیل می‌خواهند که برای آنها پادشاهی تعیین کند و او شائول را برمی‌گزیند. به گفته این کتاب، شائول در ابتدا خوب عمل می‌کند ولی کم‌کم از خدا دور می‌شود. سموئیل از طرف خدا مأمور می‌شود که حضرت داود را به جای او برگزیند. در این ضمن، داود به خاطر شجاعت‌هایش در جنگ با دشمنان، در بین مردم محبوبیت زیادی پیدا می‌کند، بگونه‌ای که شائول به او حسد می‌ورزد و تصمیم به قتل او می‌گیرد. داود فرار می‌کند و شائول در جنگی که با فلسطینیان رخ می‌دهد کشته می‌شود.

۱۰ کتاب دوم سموئیل

این کتاب سرگذشت حضرت داود را پس از شائول بیان می‌کند. با کشته شدن شائول، حضرت داود دشمنان را شکست می‌دهد و به حکومت می‌رسد. در زمان او کشور بنی اسرائیل قدرتمند می‌شود و تمام دشمنان از بین می‌روند. این کتاب گناهانی به حضرت داود نسبت می‌دهد.

۱۱ کتاب اول پادشاهان

چون داود به سن پیری می‌رسد، فرزندش سلیمان را به جانشینی خود برمی‌گزیند. حضرت سلیمان پس از وفات پدر اقتدار حکومت او را به اوج می‌رساند و باقیمانده دشمنان او را نابود می‌کند. او ساختمان خانه خدا را، که حضرت داود طرح‌ریزی کرده بود، به پایان می‌رساند. به گفته این کتاب حضرت سلیمان در پایان به گناه روی می‌آورد و از خدا دور می‌شود و به همین حالت از دنیا می‌رود. پس از او بین بنی اسرائیل نزاع در می‌گیرد و ده سبط شمالی از افسری شورشی به نام یزبعام پیروی می‌کنند و در شمال کشور اسرائیل را تشکیل می‌دهند. تنها دو سبط، با رحبعام، فرزند و جانشین حضرت سلیمان، باقی می‌مانند که کشور یهودا را در جنوب به وجود می‌آورند. سرگذشت این دو کشور و جانشینان این دو تن، در ادامه کتاب یاد شده آمده است.

برآمدی بر شناختن
کتاب مقدس

۱۲. کتاب دوم پادشاهان

در این کتاب، دنباله تاریخ این دو کشور و پادشاهانی که در آنها به حکومت رسیدند، بتفصیل آمده است. آشوریان به حکومت شمالی حمله می‌کنند و ده سبط شمالی از بین می‌روند. کشور جنوبی نیز مورد حمله نبوکد نصر (بُخْتَنْصَر)، پادشاه بابل، قرار می‌گیرد. وی معبد سلیمان را ویران می‌کند و بنی اسرائیل را به بابل می‌برد.

۱۳. کتاب اول تواریخ ایام

این کتاب، تکرار تاریخ بنی اسرائیل از دیدگاهی دیگر است که در آغاز، نسل انسانها را از آدم تا داود می‌شمارد و بعد به تاریخ بنی اسرائیل می‌پردازد. گرایش این کتاب به سوی تاریخ معبد و احکام مربوط به آن است. کتاب اول تواریخ ایام با طرح ریزی معبد توسط حضرت داود و وفات آن حضرت پایان می‌یابد.

۱۴. کتاب دوم تواریخ ایام

این کتاب دنباله کتاب اول تواریخ ایام است که به ماجرای حضرت سلیمان و ساختن شدن معبد و نیز ماجرای ملکه سبا و آمدن او نزد سلیمان می‌پردازد. در این کتاب نیز گناهیانی به حضرت سلیمان نسبت داده شده است. کتاب مزبور، پس از وفات حضرت سلیمان و تقسیم کشور بنی اسرائیل، بیشتر به ماجراهای کشور جنوبی می‌پردازد و تا تخریب معبد و تبعید قوم به بابل ادامه می‌یابد.

۱۵. کتاب عزرا

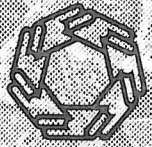
کتاب عزرا به پایان یافتن اسارت بنی اسرائیل به دست کورش و بازگشت آنان به وطن خویش می‌پردازد. بنی اسرائیل پس از بازگشت، اقدام به بازسازی معبد می‌کنند و در این راه با مشکلاتی رو به رو می‌شوند، ولی سرانجام موفق می‌شوند که این کار را به پایان برند. مدتی پس از بازسازی معبد، عزرا با عده‌ای از بنی اسرائیل از بابل به اورشلیم می‌رود و می‌بیند که قوم به گناه افتاده است. پس کمر به هدایت قوم می‌بندد.

۱۶. کتاب نَحْمِیا

ماجرای بازگشت نَحْمِیا به اورشلیم به عنوان نماینده پادشاه ایران برای رسیدگی به اوضاع کشور یهودا و خدماتی که او به عنوان حاکم این سرزمین انجام می‌دهد، بازسازی حصار اورشلیم و خوانده شدن تورات توسط عزرا و اعتراف بنی اسرائیل به گناهان خود، موضوعاتی‌اند که در این کتاب مطرح شده‌اند.

۱۷. کتاب اِسْتَر

این کتاب داستان دختر یتیم یهودی به نام «اِسْتَر» را بیان می‌کند که به همسری خشایار

شاه درمی آید و دین خود را مخفی می کند. هنگامی که وزیر خشایار او را تحریک می کند که حکم به قتل عام یهودیان دهد، استر دین خود را آشکار می کند و پادشاه وزیر را اعدام می کند.

۱۸. کتاب ایوب

این کتاب داستان زندگی ایوب و بلایا و مصیبتهایی را که بر او وارد شده، بیان می کند. پس از اینکه ایوب همه چیز خود را از دست می دهد، کسانی نزد او می آیند و علت این مصیبتها را گناهکاری ایوب می شمارند. او این را رد می کند. وی علت این بلاها را نمی داند تا اینکه خدا بر او ظاهر می شود و عظمت خود را یادآوری می کند. ایوب توبه می کند و خدا نعمتهایی بیش از قبل به او می دهد.

۱۹. کتاب مزامیر

کتاب مزامیر یا زبور داود، مجموعه ای از شعر و سرود درباره نیایش، پرستش و توکل بر خدا است. این کتاب مشتمل بر ۱۵۰ سرود است که حدود نیمی از آن منسوب به حضرت داود و بقیه منسوب به دیگران است.

۲۰. کتاب امثال

این کتاب که عمده آن منسوب به حضرت سلیمان است، بر اهمیت دانش تاکید می کند و خداترسی را کلید دانش می شمرد؛ خوار شمردن حکمت و ادب را حماقت می داند و به جوانان موعظه می کند که نصایح و تعالیم پدر و مادر را بپذیرند. این کتاب خردمندانه زیستن را به انسان می آموزد.

۲۱. کتاب جامعه

این کتاب را، که به حضرت سلیمان منسوب است، می توان یک فلسفه بدبینانه قلمداد کرد. نویسنده آن بین ایمان و شک، امید و یأس، لذت و رنج، مفهوم زندگی و پوچی در نوسان است. او به انسانی که به سوی آینده ای ناشناخته گام برمی دارد، سفارش می کند که از زمان حاضر لذت ببرد. نویسنده این کتاب همه چیز را پوچ می داند، زیرا شر و بدی و، بالاتر از همه، مرگ سایه خود را بر همه چیز افکنده است. او در پایان به انسان توصیه می کند که از خدا بترسد و احکام او را پاس دارد.

۲۲. غزل غزلهای سلیمان

این کتاب که مجموعه ای از اشعار عاشقانه است، به حضرت سلیمان منسوب است. هرچند ظاهر این اشعار اشاره به عشق دنیوی دارد، اما می تواند به عنوان کنایه و مجاز تلقی شود.

۲۳. کتاب اشعیا

این کتاب، بیشتر، گناه و پیامدهای آن را به قوم اسرائیل هشدار می‌دهد و آنان را سرزنش می‌کند. همچنین در این کتاب ظهور مسیح و نتایج آن پیشگویی شده است.

۲۴. کتاب ارمیا

ارمیا در این کتاب چگونگی رسیدن خود را به نبوت و این را که مردم زیر بار او نمی‌روند، توضیح می‌دهد. او به بنی اسرائیل به خاطر گناهانشان هشدار داده و از مجازات بیم می‌دهد. البته گاهی هم در این کتاب از آینده نیکوی اورشلیم سخن به میان آمده است.

۲۵. مراثی ارمیا

این کتاب را ارمیای نبی، پس از ویرانی اورشلیم و اسارت قوم نوشته و مصایب و گرفتاریهای آنان را بیان می‌کند و از غم و درد هموطنانش شکوه می‌کند؛ اما این بلاها و مصایب را به خاطر گناه قوم می‌داند.

۲۶. کتاب حزقیال نبی

حزقیال نبی که با بنی اسرائیل به تبعید رفته است، در بابل قوم را دلداری می‌دهد و پیشگویی می‌کند که آنان به زودی به وطن خود باز می‌گردند. او اختیار و آزادی انسانها را گوشزد می‌کند و می‌گوید: اگر راه صحیح را انتخاب نکنند، باید منتظر عواقب آن باشند.

۲۷. کتاب دانیال نبی

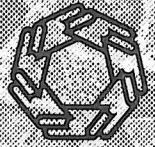
هنگامی که پادشاه بابل به کشور یهودا حمله کرد، دانیال پسر جوانی بود. وی همراه قوم به بابل آورده شد. در بابل او به دربار نبوکدنصر راه می‌یابد و خوابهای پادشاه را تعبیر می‌کند. بخشی از این کتاب به شرح زندگی دانیال و بخشی دیگر به رؤیاهای او درباره آینده و حوادثی که قبل از آمدن ملکوت خدا رخ می‌دهد و نیز چگونگی ملکوت خدا اختصاص دارد.

۲۸. کتاب هوشع

هوشع در کشور شمالی، پیش از سقوط آن، زندگی می‌کرد. پیامها و اندرزهایی که خدا به واسطه این پیامبر به مردم و حاکمان کشور شمالی (اسرائیل) فرستاده است، در این کتاب آمده است. همچنین بخشی از آن به زندگی هوشع اختصاص دارد.

۲۹. کتاب یوئیل

یوئیل مردم کشور جنوبی (یهودا) را انداز می‌دهد و به آنها می‌گوید، خدا بر آنان به خاطر گناهانشان بلا نازل می‌کند. او مردم را از روز داوری می‌ترساند و از آنها می‌خواهد که توبه کنند.

۳۰. کتاب عاموس

این پیامبر از طرف خدا مأمور به انداز مردم سرزمین شمالی می‌شود. در این زمان مردم اسرائیل به تروتی رسیده، در گناه و ظلم و فساد غرق شده‌اند. عاموس آنها را به راه راست دعوت می‌کند و از روز داوری می‌ترساند.

۳۱. کتاب عوبدیا

این کتاب درباره قوم ادوم که از نسل عیسو، برادر یعقوب، بودند و با اسرائیل می‌جنگیدند، سخن می‌گوید. عوبدیا در این کتاب از نابودی ادومی‌ها به دست خدا خبر می‌دهد.

۳۲. کتاب یونس

در این کتاب خدا به یونس دستور می‌دهد که به سوی نینوا پایتخت کشور آشور برود و مردم آنجا را به سوی خدا فرا بخواند. اما چون مردم آن سرزمین دشمن بنی اسرائیل بودند، یونس مجازات آنها را از خدا خواست و آنها را ترک کرد و به سمت دیگری رفت. در راه در دریا ماجراهایی برای وی رخ می‌دهد که موجب توبه او می‌شود. او سپس به نینوا برمی‌گردد و مردم را به خدا دعوت می‌کند.

۳۳. کتاب میکاه

این کتاب قبل از اشغال دو کشور شمالی و جنوبی نوشته شده است و در آن، میکاه نبی، بنی اسرائیل را از گناه باز می‌دارد و تخریب هر دو کشور را پیشگویی می‌کند. او قوم را ترغیب به توبه و بازگشت می‌کند. همچنین آمدن مسیح را پیشگویی می‌کند.

۳۴. کتاب ناحوم

در این کتاب از قدرت و مهربانی خدا سخن رفته است. و سقوط کشور آشور و نینوا، پایتخت آن، در حالی که در فسق و فجور افتاده، پیشگویی شده است.

۳۵. کتاب حَبَقُّوق

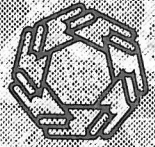
حَبَقُّوق در این کتاب مردم را به ترک گناه و توبه دعوت می‌کند و از مجازات آنها و حمله بابلیها خبر می‌دهد. او با وجود مشکلات زیاد، هیچ‌گاه از خدا دست برنمی‌دارد و در سرودی نشان می‌دهد که در هر حال اعتمادش به خداست.

۳۶. کتاب صَفْتِیَا

در این کتاب صَفْتِیَا قوم را بیم می‌دهد و می‌گوید خدا هر قومی را که گناه کند، مجازات می‌کند. او همچنین از شکوه و عظمت اسرائیل که خدا به آن باز خواهد گرداند، سخن می‌گوید.

برآمدی بر بنیاد
کتاب مقدس

۳۷. کتاب حجی

این کتاب مربوط به زمانی است که قوم از اسارت بازگشته و به بازسازی خانه خدا پرداخته‌اند. چون در کار بازسازی سستی پیش می‌آید حجی از طرف خدا دستور می‌آورد که کار را به پایان برسانند.

۳۸. کتاب زکریا

زکریای نبی که معاصر حجی است، در این کتاب مردم را به بازسازی خانه خدا تشویق می‌کند. او همچنین از آمدن مسیح موعود خبر می‌دهد.

۳۹. کتاب ملاکی

ملاکی در زمانی زندگی می‌کند که خانه خدا بازسازی شده است، ولی کاهنان وظایف خود را در قبال آن انجام نمی‌دهند و مردم به گناه افتاده‌اند. او کاهنان و مردم را انذار می‌کند و به توبه دعوت می‌کند؛ همچنین از آمدن مسیح موعود خبر می‌دهد.

کتابهای قانونی و غیرقانونی عهد قدیم

گفتمیم که یهودیان و مسیحان عهد قدیم را معتبر می‌دانند، اما در تعداد کتابهای آن اختلاف دارند و برخی تعداد کتابهای آن را ۳۹ و برخی ۴۶ می‌دانند. ریشه این اختلاف در تفاوت نسخه‌های عهد قدیم است.

پس از اشغال سرزمین فلسطین در قرن چهارم قبل از میلاد، به دست اسکندر، یهودیان در سراسر امپراتوری پراکنده شدند و به تدریج زبان مادری خود (عبری) را فراموش کردند و به زبان یونانی رو آوردند. در قرن سوم قبل از میلاد و در زمان حکومت بطلمیوس فیلادفوس بر مصر، به امر او، یهودیان اسکندریه کتاب عهد قدیم را به زبان یونانی ترجمه کردند. این ترجمه به سبعینیه معروف است؛ چون گفته می‌شود که این کتاب را حدود هفتاد نفر ترجمه کرده‌اند.

نسخه سبعینیه با متن عبری تفاوتهایی دارد. مهمترین تفاوت آنها، این است که هفت کتاب در این نسخه موجود است که متن عبری آن در دست نیست. این کتابها عبارتند از: طوبیت، یهودیت، حکمت سلیمان، حکمت یشوع بن سیراخ، باروک، کتاب اول مکابیان و کتاب دوم مکابیان.

در دو قرن قبل از مسیحیت و یک قرن پس از آن، بسیاری از یهودیان، و نیز بعداً مسیحیان، از این نسخه استفاده می‌کردند، تا اینکه در حدود سال ۱۰۰ م. سران یهود شورایی تشکیل دادند و بر رسمیت ۳۹ کتاب که در متن عبری بود، رأی دادند و اسفار

هفتگانه موجود در ترجمه سبعینیه را غیر قانونی اعلام کردند. اما مسیحیان این نسخه را معتبر دانسته، به استفاده از آن ادامه دادند تا اینکه پروتستانها در قرن شانزدهم به متن عبری بازگشتند و این هفت کتاب را غیر رسمی اعلام کردند.

بنابراین، یهودیان و پروتستانهای مسیحی متن عبری را قانونی می‌دانند و کتابهای عهد قدیم را ۳۹ عدد می‌شمرند و دو فرقه مسیحی کاتولیک و ارتدکس نسخه سبعینیه را معتبر دانسته، تعداد کتابهای عهد قدیم را ۴۶ می‌دانند.

هفت کتاب موجود در نسخه سبعینیه، اپوکریفا (Apocrypha) به معنای «مخفی و پوشیده» نامیده می‌شود. همچنین گاهی از آنها با عنوان «قانون ثانوی» یاد می‌شود که به معنای اعتبار درجه دوم آن است. بخش اپوکریفایی عهد قدیم به فارسی ترجمه نشده است.

ب) عهد جدید

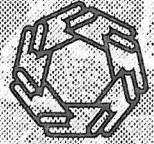
بخش دوم کتاب مقدس عهد جدید است که تنها مسیحیان آن را قبول دارند و یهودیان آن را معتبر نمی‌دانند. این بخش نیز مشتمل بر کتابها و رسالات متنوع و نیز مطالب گوناگونی است.

عهد جدید به زبان یونانی نوشته شده است و این در حالی است که حضرت عیسی و حواریون به زبان آرامی، که لهجه‌ای از زبان عبری است، سخن می‌گفته‌اند. علت این امر، این است که با کشورگشایی اسکندر و ایجاد یک امپراتوری بزرگ، زبان و فرهنگ یونانی در بسیاری از مناطق آن تبلیغ شد و زبان یونانی به عنوان زبان علمی و زبان دوم مورد توجه قرار گرفت، به گونه‌ای که بسیاری از مردم، به خصوص در حوزه دریای مدیترانه، با این زبان آشنایی یافتند. هنگامی که رسولان مسیحی با مردم این مناطق سخن می‌گفتند و برای آنها می‌نوشتند، طبیعی بود که از زبان مشترک، یعنی یونانی، استفاده کنند.

نکته‌ای که درباره عهد جدید باید تذکر داد، این است که مسیحیان معتقدند حضرت عیسی هرگز کتابی نیاورده است و اصلاً لازم نبوده است که کتابی بیاورد؛ چون پیامبران که واسطه بین خدا و بشرند از طرف خدا پیام و کتاب می‌آورند. ولی حضرت عیسی خود خداست و عین وحی است و تنها رفتار و گفتار او برای انسانها کافی است و آن را دیگران نگاشته‌اند. پس باید توجه داشت که اعتقاد مسیحیان با آنچه در فرهنگ و متون اسلامی درباره حضرت عیسی و کتاب او وجود دارد متفاوت است^۱

۱. البته بین محققان در این باره که اناجیل موجود از چه منبعی استفاده کرده‌اند اختلاف است. برای مثال برخی از آنان یک منبع فرضی با علامت اختصاری Q (مخفف کلمه آلمانی Quelle) به معنای منبع را مطرح کنند و می‌گویند برخی از اناجیل باید از این منبع استفاده کرده باشند.

عهد جدید به طور کلی به چهار بخش تقسیم می‌شود:

۱. زندگی نامه و سخنان حضرت عیسی: این بخش مشتمل بر چهار انجیل است که گفته می‌شود متی، مرقس، لوقا و یوحنا آنها را نگاشته‌اند (کلمه انجیل، یونانی و به معنای مزده است). در واقع این چهار کتاب، سیره عملی و گفتاری حضرت عیسی هستند که افرادی آن را روایت می‌کنند. سه انجیل نخست سبکی یکسان دارند و مطالب مندرج در آنها هماهنگ است و با فرهنگ یهودی اختلاف چندانی ندارد. در این سه انجیل از الوهیت حضرت عیسی (ع) سخنی نیست. انجیل چهارم از نظر مطالب با سه انجیل دیگر متفاوت است و با فرهنگ یهودی سازگاری ندارد و در آن، الوهیت حضرت عیسی (ع) مطرح شده است. سه انجیل اول، اناجیل همنوا یا همدید (Synoptic) نامیده می‌شوند.
۲. تبلیغات و مسافرت‌های تبلیغی مبلغان مسیحی: در این بخش تنها یک کتاب به نام اعمال رسولان وجود دارد که اقدامات حواریون و دیگر مسیحیان، به خصوص پولس رابیان می‌کند.
۳. نامه‌ها: حواریون و رسولان مسیحی صدر اول، نامه‌هایی به شهرها و افراد مختلف نگاشته‌اند که ۲۱ عدد از آنها در مجموعه عهد جدید وجود دارد. سیزده یا چهارده عدد از این نامه‌ها از پولس و از هفت نامه باقیمانده، سه نامه به یوحنا، دو نامه به پطرس و دو نامه دیگر به یعقوب و یهودا منسوب است.
۴. رؤیا و مکاشفه: در این بخش نیز تنها یک کتاب وجود دارد که به یوحنا منسوب است و در پایان عهد جدید واقع شده است.

نگاهی به محتوای کتابهای عهد جدید

عهد جدید مشتمل بر ۲۷ کتاب است که عبارتند از:

۱. انجیل متی

متی فردی یهودی بود که برای رومیان باج و خراج می‌گرفت. این شغل نزد یهودیان مذموم بود. وقتی عیسی او را دعوت کرد او پذیرفت و از حواریون او شد. انجیل اول - که غالب محققان بر آنند که بین سالهای ۶۵ - ۷۰ م. یعنی بیش از سی سال پس از حیات زمینی حضرت عیسی، نوشته شده - به این حواری منسوب است. در این انجیل که با سنت یهودی مطابقت دارد و سخنی از الوهیت حضرت عیسی در آن نیست، نَسَب، تولد، کودکی، شروع به تبلیغ، موعظه‌ها، معجزات، دستگیری، مصلوب شدن حضرت عیسی (ع) و سرانجام برخاستن او از میان مردگان، با تفصیل نسبی آمده است.

۲. انجیل مرقس

این انجیل، که کوتاهترین و قدیمی‌ترین اناجیل است و غالباً تاریخ آن را نیز به سالهای ۶۵-۷۰ م. برمی‌گردانند، به مرقس منسوب است. مرقس از حواریون نبوده، بلکه شاگرد خاص بطرس حواری بوده است. گفته می‌شود که او مطالب این انجیل را از بطرس نقل می‌کند. این انجیل از نظر محتوا و سبک، مانند انجیل متی است، با این تفاوت که مختصرتر است و قسمتهایی از زندگی عیسی، مانند تولد و کودکی او را در بر ندارد. پژوهندگان کتاب مقدس برآنند که متی و لوقا از این انجیل استفاده کرده‌اند.

۳. انجیل لوقا

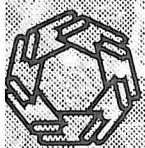
لوقا پزشکی غیر یهودی بود که پس از حضرت عیسی به دست پولس ایمان آورد و شاگرد و همراه او شد. انجیل سوم و نیز کتاب اعمال رسولان را وی برای فردی به نام تئوفیلوس نوشته است. با اینکه پولس مبدع الهیات عیسی‌خدايي است، ولی در دو کتاب منسوب به لوقا، که شاگرد خاص او بود، هیچ سخنی از الوهیت مسیح نیست و انجیل لوقا از نظر مطالب و سبک، شبیه دو انجیل قبل است. گفته می‌شود این انجیل همزمان با انجیل متی یا اندکی پس از آن نوشته شده است.

۴. انجیل یوحنا

این انجیل به یوحنا پسر زبّدی منسوب است. یوحنا یکی از حواریون بود. وی در زمان حیات زمینی حضرت عیسی طفل خردسالی بود. در این انجیل هم، زندگی نامه و سخنان حضرت عیسی آمده است، ولی ویژگی بارز آن مسیح‌شناسی خاص آن است. در این انجیل، مسیح جنبه الوهی یافته و خدای متجسد گردیده است. غالب محققان امروزی تاریخ نگارش این انجیل را به پایان قرن اول، یعنی نزدیک به هفتاد سال پس از حضرت عیسی، برمی‌گردانند.

۵. کتاب اعمال رسولان

نویسنده این کتاب همان نویسنده انجیل سوم است و این امر از ابتدای کتاب مشخص است. پس این کتاب هم به شاگرد خاص پولس، یعنی لوقا، منسوب است. در هشت باب اول این کتاب، فعالیتها و تبلیغات حواریون حضرت عیسی، و در رأس همه بطرس، مطرح شده است. در باب نهم سخن از ایمان آوردن ناگهانی پولس به میان می‌آید که تا قبل از آن یهودی‌ای سختگیر و شکنجه‌گر مسیحیان بود. این کتاب از باب نهم به بعد، بیشتر به مسافرتها و تبلیغات پولس می‌پردازد و از حواریون کمتر سخن می‌گوید. این کتاب قطعاً پس از انجیل سوم نوشته شده است.

۶. نامه پولس به رومیان

در کتاب عهد جدید سیزده یا چهارده نامه به پولس منسوب است که محققان می‌گویند بین سالهای ۴۵ - ۶۰ م. یعنی قبل از نگارش اناجیل، نگاشته شده‌اند. در همه این نامه‌ها الهیات خاص پولس، که الهیات عیسی‌خداایی است، دنبال شده است. نامه اول به مسیحیان روم است. در این نامه بر این نکته تأکید می‌شود که نجات، تنها با ایمان به مسیح، حاصل می‌شود، نه با عمل کردن به شریعت.

۷. نامه اول پولس به قرنتیان

در این نامه پولس به سؤالاتی که برای مسیحیان قرنتس پیش آمده پاسخ می‌دهد و مسائلی از قبیل اختلافات، فساد اخلاقی در کلیسا، ازدواج و روابط جنسی، نظام کلیسایی و رستاخیز را بیان می‌کند. او در پایان بر محبت تأکید می‌کند.

۸. نامه دوم پولس به قرنتیان

در این نامه پولس بیشتر مشکلاتی را که در راه تبلیغ مسیحیت برای وی پیش آمده، مطرح می‌کند. گویا می‌خواهد مسیحیان قرنتس را دلگرم کند.

۹. نامه پولس به غلاطیان

در این نامه پولس به مسیحیان غلاطیه گوشزد می‌کند که با عمل به شریعت به جایی نمی‌رسند، بلکه با ایمان نجات می‌یابند و آن هدیه‌ای الهی است. گویا برخی از حواریون و یا فرستادگان آنها به غلاطیه رفته و از تعالیمی خلاف گفته‌های پولس سخن گفته بودند.

۱۰. نامه پولس به اِفُسیان

گویا بین مسیحیان اِفُسُس به خاطر تفاوت‌های نژادی و زبانی اختلاف پیدا شده بود. پولس این نامه را از زندان برای حل اختلاف آنها می‌فرستد.

۱۱. نامه پولس به فیلیپیان

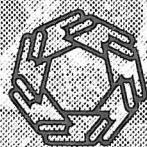
در این نامه که باز در زندان نوشته شده، پولس به مسیحیان فیلیپی گوشزد می‌کند که ایمان به مسیح چه شادیهایی و سعادهایی نصیب انسان می‌کند.

۱۲. نامه پولس به کولسیان

برای مسیحیان کولسی درباره انسانیت و الوهیت مسیح سؤالی پیش آمده بود. آنها فردی را نزد پولس به زندان می‌فرستند. پولس این نامه را می‌نویسد و بر جنبه الوهیت مسیح تأکید می‌کند. در ضمن مطالب دیگری هم گوشزد می‌کند.

۱۳. نامه اول پولس به تسالونیکیان

در این نامه، پولس مسیحیان شهر تسالونیک را به ایمان و زندگی پاک همراه با صبر و تحمل دعوت می‌کند و از آنها می‌خواهد منتظر ظهور مسیح باشند.

□ ۱۴. نامه دوم پولس به تسالونیکیان

برخی از مسیحیان به بهانه انتظار مسیح دست از کار و زندگی شسته و به تنبلی روی آورده بودند. پولس در این نامه واقعیتهای زندگی را به آنها گوشزد می‌کند.

□ ۱۵. نامه اول پولس به تیموتائوس

تیموتائوس شاگرد پولس است که او را به رهبری کلیسای افسس گماشته بود. در این نامه برای او شرایط رهبری خوب را بیان می‌کند و از او می‌خواهد که تعالیمی را که درباره مسیح و انجیل به او آموخته است، از تحریف و تغییر حفظ کند.

□ ۱۶. نامه دوم پولس به تیموتائوس

این نامه را پولس از زندان به عنوان وصیتنامه برای شاگرد خود تیموتائوس نوشته است و از او می‌خواهد که در راه مسیحیتی که او تعلیم داده است استقامت کند و زیر بار تعالیم دیگران نرود. پولس مشکلاتی را که در راه تبلیغ و بشارت تحمل کرده است، گوشزد می‌کند.

□ ۱۷. نامه پولس به تیتس

تیتس یکی از شاگردان پولس است که او را به رهبری کلیسای کریت گماشته بود. در این نامه، او وظیفه یک رهبر خوب را بیان می‌کند و از او می‌خواهد که مردم آن شهر را از گناه باز دارد.

□ ۱۸. نامه پولس به فلیمون

فلیمون از کسانی است که به دست پولس ایمان آورده است. غلام او از شهر کولسی می‌گریزد و به روم می‌رود. در آنجا به دست پولس ایمان می‌آورد. پولس او را به شهر کولسی می‌فرستد و در این نامه از فلیمون می‌خواهد که غلام خود را ببخشد و با او مثل برادر رفتار کند.

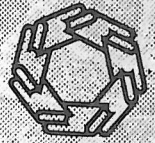
□ ۱۹. نامه به عبرانیان

این نامه خطاب به مسیحیان یهودی الاصلی است که به شریعت یهودی پایبند بودند. نویسنده نامه به آنها می‌گوید: این شریعت و اعمال با آمدن مسیح باطل شده است و ایمان به مسیح انسان را نجات می‌دهد. نویسنده این نامه مشخص نیست، اما از آنجا که مطالب آن شبیه گفته‌های پولس است، برخی، نویسنده آن را پولس می‌دانند.

□ ۲۰. نامه یعقوب

به گفته عهد جدید، یعقوب برادر حضرت عیسی بوده و به مقام اسقفی کلیسای اورشلیم رسیده است. در این نامه او بر خلاف گفته‌های پولس به مسیحیان گوشزد می‌کند

که ایمان تنها کافی نیست و باید به شریعت هم عمل کنند.

□ ۲۱. نامه اول پطرس

این نامه به پطرس حواری منسوب است؛ وی مسیحیان آسیای صغیر را که زیر فشار و شکنجه بودند، به صبر و بردباری توصیه می‌کند و از آنها می‌خواهد که ایمان خود را از دست ندهند.

□ ۲۲. نامه دوم پطرس

در این نامه که باز به پطرس منسوب است، مسیحیان به صبر و بردباری دعوت شده‌اند و حقایقی درباره ایمان مسیحی به آنها گوشزد شده است.

□ ۲۳. نامه اول یوحنا

در این نامه که به یوحنا، نویسنده انجیل چهارم، منسوب است، نویسنده مطالبی شبیه گفته‌های پولس بیان می‌کند و نیز خطر کسانی را گوشزد می‌کند که مطالبی خلاف مسیح‌شناسی پولس تعلیم می‌دهند.

□ ۲۴. نامه دوم یوحنا

این نامه ظاهراً خطاب به یک زن مسیحی صاحب مقام نوشته شده است و از او می‌خواهد که محبت و اطاعت را فراموش نکند و تعالیم غلط را نپذیرد. ولی از آنجا که این زن شناخته شده نیست، برخی احتمال می‌دهند که «بانوی گرامی»، کنایه از کلیسای مسیح باشد.

□ ۲۵. نامه سوم یوحنا

در این نامه، که خطاب به یکی از رهبران کلیسا به نام غایوس نوشته شده، دستوراتی درباره تشویق خادمان واقعی و توبیخ مخالفان داده شده است.

□ ۲۶. نامه یهوذا

در این نامه نویسنده خطر معلمان دروغین و مرتد را گوشزد می‌کند و مردم را از آنها برحذر می‌دارد.

□ ۲۷. مکاشفه یوحنا

این کتاب که به یوحنا، نویسنده انجیل چهارم، منسوب است، کتابی است رمزی و سری که حوادث آینده را پیشگویی می‌کند و بنابراین نباید ظاهر آن را معیار قرار داد. این کتاب در زمانی نوشته شده که مسیحیان سخت تحت فشار و شکنجه بوده‌اند.

کتابهای قانونی و غیر قانونی عهد جدید

علاوه بر مجموعه کتابهای عهد جدید، اناجیل، رساله‌ها، اعمال و مکاشفات دیگری نیز

وجود داشته‌اند. تعداد اندکی از این نوشته‌ها سالم باقی مانده و از بقیه یا پاره‌هایی باقی مانده است و یا تنها نام آنها در کتابهای دیگر به چشم می‌خورد. این مجموعه، که اپوکریفای عهد جدید خوانده می‌شود، در دو قرن اول نگاشته شده‌اند. از آیه اول انجیل لوقا برمی‌آید که افرادی که به نوشتن انجیل دست زده‌اند، بسیار زیاد بوده‌اند:

«از آن جهت که بسیاری دست خود را دراز کردند به سوی تألیف حکایت آن اموری که نزد ما به اتمام رسید چنان که آنانی که از ابتدا نظارگان و خادمان کلام بودند به ما رسانیدند، من نیز مصلحت چنان دیدم که همه را من البدایه به تدقیق در پی رفته به تو بنویسم ای تیوفلس عزیز (لوقا، ۱: ۴۱)».

اما بین سالهای ۱۵۰ - ۲۰۰ م. کلیسای اکثریت مسیحی، از میان کتابهای موجود، تنها این ۲۷ عدد را رسمی و قانونی اعلام کرده و بقیه را بی‌اعتبار دانسته است. مسیحیان معتقدند پدران صدر اول کلیسا با تأیید روح القدس اینان را برگزیده‌اند، همان طور که معتقدند نویسندگان این مجموعه را با تأیید روح القدس نگاشته‌اند. این نکته قابل ذکر است که آنچه به انجیل برنا با معروف است، نزد مسیحیان حتی اعتبار اپوکریفایی نیز ندارد و آنان جعلی و ساختگی بودن آن را قطعی می‌دانند. دانشمندان مسیحی می‌گویند، قدیمی‌ترین نسخه این کتاب به قرن شانزدهم برمی‌گردد که بسیار متأخر است و می‌افزایند که متن آن را نیز یک مسیحی تازه مسلمان نگاشته است. در پایان ذکر دو نکته مناسب به نظر می‌رسد:

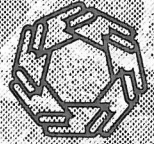
۱. شیوهٔ ارجاع به کتاب مقدس

شیوه ارجاع به کتاب مقدس هم، مانند قرآن، با ارجاع به کتابهای معمولی متفاوت است؛ چراکه این کتاب چاپها و نسخ فراوان و متعددی دارد و نمی‌توان با ذکر شمارهٔ صفحه به آن ارجاع داد. به همین دلیل برای ارجاع به این مجموعه، از شماره‌های بابها و آیه‌ها استفاده می‌شود؛ برای مثال برای ارجاع به آیه دوم از باب پانزدهم سفر پیدایش می‌نویسم: سفر پیدایش، ۲: ۱۵. تنها کتاب مزامیر عنوان باب ندارد و به جای آن مزور به کار رفته است، ولی باز شیوه ارجاع به همان صورت است. گفته می‌شود «مزامیر، ۳: ۱۲» و مقصود «مزامیر، مزور سوم، آیه ۱۲» است.

۲. ترجمه‌های کتاب مقدس

از کتاب مقدس و یا قسمتهایی از آن، ترجمه‌های مختلفی در زبان فارسی وجود دارد. یکی از این ترجمه‌ها ترجمه‌ای قدیمی است که بخش عهد قدیم آن را فردی به نام ویلیام

گلن و به کمک فاضل خان همدانی و برخی دیگر، ترجمه کرده است. بخش عهد جدید آن را نیز هنری مارتین ترجمه کرده است. بخش عهد قدیم این ترجمه در سال ۱۸۵۶ و عهد جدید آن در سال ۱۸۷۶ به چاپ رسیده است. ترجمه این کتاب بسیار سنگین است. ترجمه دیگر این کتاب به وسیله «انجمن پخش کتب مقدسه» صورت گرفته است. با اینکه این ترجمه نیز قدیمی است و چندان روان نیست، ولی معتبرترین ترجمه به زبان فارسی است. ترجمه دیگر، تحت عنوان «ترجمه تفسیری» در دست است که هرچند روان و به قلم امروزی است، ولی چون تفسیری است، برای استناد اعتبار ندارد. ترجمه‌های دیگری هم از قسمتهای مختلف کتاب مقدس مخصوصاً عهد جدید و اناجیل در دست است، از قبیل ترجمه عهد جدید از انتشارات انجمن کتاب مقدس و نیز ترجمه اناجیل اربعه به وسیله میرمحمدباقر بن اسماعیل حسینی خاتون آبادی. این ترجمه‌ها نیز با اینکه ممکن است از دقت نظر برخوردار باشد، اعتبار ترجمه انجمن پخش کتب مقدسه را ندارند. از این رو، در نوشته‌های تحقیقی، معمولاً به ترجمه انجمن پخش کتب مقدسه ارجاع داده می‌شود.

کتابنامه

۱. کتاب مقدس، انجمن پخش کتب مقدسه.
۲. ترجمه تفسیری کتاب مقدس.
۳. آشتیانی، جلال‌الدین، تحقیقی در دین یهود، نشر نگارش، ۱۳۶۸.
۴. توفیقی، حسین، نگاهی به ادیان زنده جهان، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران، ۱۳۷۷.
۵. ساموئل، شولتز، عهد عتیق سخن می‌گوید، ترجمه مهرداد فاتحی، شورای کلیساهای جماعت ربانی، آموزشگاه کتاب مقدس.
۶. سی. تنی، مریل، معرفی عهد جدید، ترجمه ط. میکائیلیان، انتشارات حیات ابدی، ۱۳۶۲.
۷. فیلسون، فلوید، کلید عهد جدید، ترجمه مسعود رجب‌نیا، انتشارات نورجهان، ۱۳۳۳.
۸. میشل، توماس، کلام مسیحی، ترجمه حسین توفیقی، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب، ۱۳۷۷.

